

УДК 65.012.8: 338.246

О. М. Жовна,
кандидат економічних наук, доцент Криворізького технічного університету
О. М. Молодецька,
кандидат економічних наук, доцент Криворізького технічного університету

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ВІДОКРЕМЛЕНОЇ ДІАГНОСТИКИ КРИЗОВОГО СТАНУ ЗА ПОТОЧНИЙ ТА МИНУЛІ ПЕРІОДИ

Розроблені методичні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства на основі показника нестачі активів. Обґрунтовано, що визначення рівня фінансової безпеки доцільно виконувати окремо за поточний та минулі періоди.

Ключові слова: фінансова безпека, ліквідність, платоспроможність, грошові кошти

Methodical approaches to estimation of financial safety of enterprise on the basis of index of lack of assets are developed. It is grounded, that it is expedient to execute determination of financial strength security separately for current and past periods.

Keywords: financial safety, liquidity, solvency, money facilities

Вступ. Незважаючи на велике розмаїття класифікацій складових безпеки підприємства, всіма науковцями виділяється фінансова складова. Фінансова безпека підприємства забезпечує фінансову стійкість, платоспроможність підприємства, ліквідність його активів, прибутковість діяльності та стабільність розвитку та є однією з найважливіших складових безпеки підприємства в цілому, тому методам її оцінювання в сучасній економічній літературі приділяється значна увага.

Постановка завдання. Розглянемо шляхи вдосконалення методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства.

Результати. При діагностиці фінансової безпеки підприємств використовують моделі діагностики кризового стану підприємств та ймовірності їх банкрутства. Найпоширенішими у західних країнах світу та найвідомішими в сучасній практиці є методики, розроблені Е. Альтманом та У. Бівером.

Також для оцінки фінансової безпеки проводяться на основі показників фінансового стану, але в економічній літературі пропонуються різні набори цих фінансових коефіцієнтів. Аналіз фінансового стану підприємства ґрунтується на оцінці показників ліквідності та фінансової стійкості, які розраховуються, за інформацією, наведеною в балансі. Формування загального висновку про наявність та ступінь фінансової кризи на підприємстві за даними показниками є дещо ускладненим, оскільки за різними показниками фінансового стану можуть бути одержані значення як в межах нормативних, так і невідповідні нормативному рівню. Для вирішення цієї проблеми різними авторами пропонуються методи формування інтегральних показників, заснованих на адитивній згортці часткових показників фінансового стану з використанням коефіцієнтів вагомості, які встановлюються експертним шляхом, що надає певну міру суб'єктивності одержаному результату.

Для усунення зазначеного недоліку автором [2] запропоновано методичний підхід до діагностики фінансового стану підприємств на основі інтегрального показника «запас власного капіталу». Доцільність застосування даного показника обумовлено тим, що нестабільність фінансового стану на підприємстві виникає через нестачу активів, а їх збільшення можливе за рахунок збільшення капіталу (збереження балансової рівноваги). В свою чергу, придбання активів розглядається за рахунок власних коштів, тобто без підвищення рівня залежності підприємства від залученого капіталу, збільшення зобов'язань, тому зміни в активах дорівнюють змінам власного капіталу.

В роботі [1] автор пропонує «вимірювати фінансові показники у вартісних одиницях та розраховувати новий показник запасу власного капіталу, який, за відсутності кризи на підприємствах, визначається величиною, на яку можна зменшити їх власні активи, щоб економічний стан не погіршився до кризового, а у разі кризового стану – величиною, на яку потрібно збільшити власні активи цих підприємств для того, щоб значення фінансових коефіцієнтів, що використовуються під час діагностики, дорівнювали нормативам».

Запропонована [2] методика визначення нестачі активів за допомогою показника запасу власного капіталу заслуговує на увагу, оскільки дає можливість за допомогою інтегрального показника провести комплексну вартісну оцінку безпеки фінансового стану на підприємствах. На наш погляд, даний показник є найбільш прийнятним з досліджуваних для визначення ступеню кризи безпеки фінансового стану та може характеризувати ступінь безпеки підприємства і відповідно називається коефіцієнтом безпеки.

Проте показник «запас власного капіталу» має наступні недоліки:

- запас власного капіталу розглядається як запас або нестача загальної суми активів підприємства, не враховуючи їх структуру;

- при розрахунку запасу власного капіталу, не враховується ліквідність активів, які є дефіцитними або профіцитними;

- показник запасу власного капіталу визначається на підставі традиційних коефіцієнтів ліквідності, що визначаються, як співвідношення залишків поточних зобов'язань та різних груп поточних активів на дату фінансової звітності, яка складається щорічно або щоквартально. У той же час тривалість виробничо-фінансового циклу на підприємствах рідко перевищує квартал та фінансовий стан підприємства протягом звітного періоду може неодноразово змінитися. При діагностиці фінансового стану за традиційними показниками ці зміни врахувати неможливо, оскільки вони дозволяють встановити тільки зріз фінансового стану на дату фінансової звітності. При цьому загальновідомо, що заморожування коштів на банківських рахунках призводить або нарощування залишків виробничих запасів та дебіторської заборгованості не є ефективною політикою управління оборотними коштами. Тому на підприємствах протягом одного дня й навіть однієї години грошові кошти багаторазово обертаються. Також будь-яке підприємство намагається прискорити оборотність і інших видів активів. Таким чином, відсутність залишків грошових коштів на банківських рахунках або зниження залишків дебіторської заборгованості або запасів на певну дату не є достатньою підставою для висновків про низький рівень фінансової безпеки. Суттєва зміна фінансового стану може відбуватися вже наступного дня, тому застосування для діагностики одних лише показників ліквідності може привести до прийняття необґрунтованих управлінських рішень.

Для вдосконалення показника «запас власного капіталу» та розробки на його основі показника фінансової безпеки пропонуємо розглядати активи не у загальному виразі, а окремо за їх видами за рівнем ліквідності. Крім того, доцільним є введення показника «нестача активів» для кожного виду активу, оскільки при оцінці безпеки фінансового стану більше важливим для прийняття рішень є не запас, а нестача активів як загроза.

З цією метою, інтегральний показник «запас власного капіталу» замінимо на «нестачу ліквідних активів», яка врахує б нестачі та запаси всіх видів активів, можливість покриття нестач одних активів запасами інших, привівши їх до ліквідної (грошової) форми.

Для забезпечення порівнянності нестачі активів різних видів необхідно приводити до нестачі грошових коштів за допомогою коефіцієнту приведення активів до ліквідної форми.

Оцінка безпеки фінансового стану суб'єктів господарювання передбачає аналіз фінансового стану підприємства, виявлення нестачі активів підприємства, необхідних для досягнення показниками, використовуваними для діагностики нормативних значень, та ліквідації загроз та досягнення безпеки, оцінка ступеню кризи безпеки фінансового стану.

При визначенні нестачі активів необхідно враховувати, що в аналізованому періоді часу на підприємство можуть відбуватися зміни фінансового стану, пов'язані з діяльністю підприємства в минулих або майбутніх періодах. До таких змін можна віднести:

- погашення дебіторської заборгованості покупцями за продукцію, реалізовану в минулих періодах;

- одержання попередніх оплат від покупців за продукцію, що буде реалізована в наступних періодах;

- погашення зобов'язань, що виникли в минулому періоді;

- сплата авансів постачальникам за ресурси, що будуть одержані в майбутніх періодах.

Оцінка, виконана з урахуванням заборгованостей, не пов'язаних з діяльністю підприємства а поточному періоді, не дає достатньої інформації для обґрунтованих висновків щодо здатності підприємства забезпечувати за рахунок поточної діяльності належний рівень фінансової безпеки. На наш погляд більш коректно виконувати відокремлену діагностику кризового стану та оцінку фінансової безпеки. Для цього необхідно розділяти фінансові ресурси по періодах та відносити їх до

відповідних зобов'язань.

З метою виконання цієї задачі при проведенні діагностики кризового стану у поточному періоді необхідно враховувати лише ті суми надходження грошових коштів і погашення кредиторської заборгованості, які відносяться до цього періоду. Так, протягом періоду можуть надійти грошові кошти в погашення дебіторської заборгованості минулого періоду, також може погашатись кредиторська заборгованість минулого періоду. Ці обороти необхідно виключити із чисельника показника платоспроможності. Крім того, залишок грошових коштів може враховуватись для оцінки звітного періоду лише в частині авансів, отриманих у попередніх періодах (за винятком авансів, сплачених у попередніх періодах), і тільки в тій частині, у якій вони були погашені в поточному періоді. непогашений залишок кредиторської заборгованості відноситься до попередніх періодів, тому в поточному періоді його враховувати не потрібно.

Таким чином, для діагностики кризового стану в поточному періоді може використовуватись показник поточного фінансового стану:

$$K_{ес.п} = \frac{B - ДЗ_{пот} - АВ_{мин}^{пок} + АВ_{пот}^{пок}}{З_{пот} - АВ_{мин}^{пост}}, \quad (1)$$

де B – виручка від реалізації продукції в поточному періоді, грн;

$ДЗ_{пот}$ – величина дебіторської заборгованості, що виникла у поточному періоді, грн;

$АВ_{мин}^{пок}$ – сума авансів, отриманих від покупців у минулих періодах та покрита за рахунок відвантаження продукції в поточному періоді, грн;

$АВ_{пот}^{пок}$ – сума авансів, отриманих від покупців у поточному періоді та непокрита за рахунок відвантаження продукції в поточному періоді, грн;

$З_{пот}$ – величина матеріальних та інших витрат і виплат, пов'язаних з виробництвом продукції в поточному періоді, що повинна бути погашена у зазначеному періоді, грн;

$АВ_{мин}^{пост}$ – сума авансів, сплачених постачальникам у минулих періодах та покрита за рахунок отримання матеріальних ресурсів у поточному періоді, грн.

Слід зазначити, що у формулі (1) не враховується сума авансів, отриманих (сплачених) у поточному та минулому періоді, але не погашених у зазначеному періоді. Аванси враховуються лише в частині, погашених в поточному періоді. При цьому аванси, сплачені постачальникам у минулому періоді, віднімаються в знаменнику з величини витрат поточного періоду, тому що вони складають їх частину, погашену в попередніх періодах.

В загальному випадку покращення фінансового стану може відбуватись як за рахунок збільшення поточного грошового потоку, так і за рахунок збільшення суми погашення дебіторської заборгованості минулих періодів. Погіршення може бути пов'язано зі збільшенням кредиторської заборгованості, що виникла в поточному періоді, або непогашеною на початок періоду. Кожний із цих випадків відрізняється один від одного та вимагає прийняття принципово різних рішень.

Так, якщо у підприємства є істотні зобов'язання минулих періодів, які воно не може погасити найближчим часом, то за загальноприйнятими показниками може бути встановлений кризовий стан підприємства. Відповідно, може бути ухвалено рішення про його банкрутство та ліквідацію. Однак при цьому за показником поточного фінансового стану може бути встановлений допустимо стійкий фінансовий стан підприємства, причому в динаміці може бути тенденція його покращення. У такому випадку необхідно провести не ліквідацію, а санацію підприємства з реструктуризацією та списанням заборгованості минулих періодів, тому що підприємство здатне повністю забезпечувати свою життєдіяльність і навіть отримувати прибуток.

Можлива й зворотна ситуація, коли підприємство в цілому знаходиться у допустимо стійкому фінансовому стані, однак це забезпечується, головним чином, за рахунок погашення дебіторської заборгованості минулих періодів. В той же час без врахування цього погашення підприємство не здатне покрити навіть кредиторську заборгованість, що виникла в поточному періоді, тобто поточна діяльність неефективна та забезпечується переважно за рахунок погашення дебіторської заборгованості минулих періодів.

У чисельнику формули (1) не враховується сума погашення дебіторської заборгованості минулого періоду ($ДЗ_{мин}^{-}$), тому що вона не пов'язана з діяльністю підприємства в поточному періоді. При збалансованому нарощуванні кредиторської та дебіторської заборгованості, коштів, що надходять від погашення дебіторської заборгованості минулих періодів повинно бути достатньо для погашення зобов'язань минулих періодів. Для оцінки збалансованості діяльності в минулих періодах суму погашення дебіторської заборгованості минулих періодів необхідно віднести до величини непогашеного залишку кредиторської заборгованості минулого періоду ($КЗ_0$):

$$K_{ес.поч} = \frac{ДЗ_{мин}^{-}}{КЗ_0}, \quad (2)$$

де $K_{ес.поч}$ – показник початкового фінансового стану.

За допомогою показника початкового економічного стану стає можливим відокремлено оцінити здатність підприємства погашати залишки зобов'язань минулих періодів за рахунок суми погашення дебіторської заборгованості минулих періодів. У випадку нестачі відповідної суми для повного погашення зобов'язань минулих періодів ($K_{ес.поч} < 1$), у підприємства порушується фінансова рівновага, тому що воно змушено погашати минулі зобов'язання за рахунок поточної виручки, якої надалі виявиться недостатньо для покриття поточних зобов'язань. Тому підприємству слід обов'язково проводити роздільний аналіз фінансового стану та оцінку фінансової безпеки по поточних і минулих зобов'язаннях.

При $K_{ес.поч} < 1$ у підприємства є понаднормативна кредиторська заборгованість ($КЗ_{пон}$), величина якої визначається по формулі:

$$КЗ_{пон} = КЗ_0 - ДЗ_{мин}^{-}. \quad (3)$$

Для погашення $КЗ_{пон}$ повинні бути розроблені відповідні стабілізаційні заходи.

Запропонований набір показників фінансового стану дозволяє проводити аналіз факторів, що впливають на динаміку економічного стану підприємства.

На основі удосконаленого показника пропонуємо проводити вартісну оцінку фінансового стану підприємства.

Основною метою аналізу безпеки фінансового стану суб'єкта господарювання є виявлення загроз цій безпеці та визначення суми коштів, необхідних для її усунення.

Виходячи з визначення запасу та нестачі активу, кожен актив повинен мати місце у певному фінансовому показнику.

За запропонованою нами методикою оцінки фінансового стану, перш за все, визначається рівень забезпеченості підприємства активами вищого рівня ліквідності – грошовими коштами, який пропонується проводити за загальновідомим коефіцієнтом абсолютної ліквідності.

За допомогою показника абсолютної ліквідності розраховується нестача грошових коштів підприємства та еквівалентів грошових коштів, що позначимо $\Delta Г К$.

Якщо фактичне значення коефіцієнту абсолютної ліквідності менше за нормативне значення цього коефіцієнту, то $\Delta Г К > 0$, тобто на підприємстві нестача грошових коштів. Для нормалізації підприємство повинно збільшити свої грошові кошти на $\Delta Г К$ гривень.

На наступних етапах визначається нестача дебіторської заборгованості та запасів, а також необоротних активів підприємства, виходячи з показників, які включають їх значення. Нестача дебіторської заборгованості визначається відокремлено за поточний та минулий періоди за формулами (1) та (2).

Загальний фінансовий стан суб'єкта господарювання визначається за допомогою інтегрального показника нестачі ліквідних активів, який враховує нестачі та запаси всіх видів активів підприємства та їх ліквідність.

Виявлені запаси активів підприємства можуть спрямовуватись для ліквідації нестач інших з урахуванням при цьому ліквідності активів через коефіцієнти приведення активів до ліквідної форми. Коефіцієнти приведення активів до ліквідної форми, які застосовуються при розрахунку нестачі ліквідних активів підприємства, враховують втрати, які може понести підприємство при перетворенні цих активів в грошові кошти.

Нестача ліквідних активів розраховується як сума добутків нестач (запасів) різних видів активів та коефіцієнтів приведення активів до ліквідної форми.

Величина нестачі ліквідних активів підприємства може бути як додатною так і від'ємною, оскільки запаси активів, з урахуванням коефіцієнтів приведення, можуть бути більші за нестачі і навпаки.

В залежності від того, який знак має нестача ліквідних активів, залежить висновок про безпеку фінансового стану підприємства. При $НЛ А > 0$, тобто при наявності непокритих нестач активів, безпека фінансового стану не досягнута і постає необхідність у вкладанні коштів в активи підприємства, яких не вистачає для досягнення фінансової стійкості та стабільності. Тобто сума коштів, необхідних для досягнення безпеки фінансового стану, в даному випадку, дорівнює величині нестачі ліквідних активів.

Сам по собі показник нестачі ліквідних активів не характеризує ступінь кризи безпеки фінансового стану суб'єкту дослідження, тому нами пропонується діагностику кризи проводити за допомогою коефіцієнта безпеки.

$$K_6 = 1 - \frac{HJA}{3A_{\text{прив}}}, \quad (3)$$

де K_6 – коефіцієнт безпеки;

$3A_{\text{прив}}$ – загальна вартість активів приведена до ліквідної форми, грн.

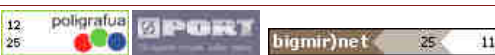
Наведені підходи дозволяють відокремлено оцінити фінансову безпеку за поточний та минулі періоди, що є необхідним у випадках проведення санації, реструктуризації заборгованості, залученні зовнішніх інвестицій або банківських кредитів тощо. Очевидно, що власників підприємства та інших стейкхолдерів цікавить, який рівень фінансової безпеки забезпечує саме поточна діяльність підприємства, чи спроможне підприємство у майбутньому повністю самостійно вийти з кризового стану.

Висновки. Запропонований підхід дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства за допомогою інтегрованого показника нестачі ліквідних активів, врахувавши нестачі та запаси активів різного рівня ліквідності; виконати відокремлену діагностику кризового стану об'єкта дослідження на основі показників поточного та початкового економічного стану; проаналізувати стан безпеки фінансового стану підприємства; визначити суму коштів, необхідну суб'єкту господарюванню для досягнення цієї безпеки.

Список використаних джерел

1. Вілкул О. Ю. Визначення та прогнозування витрат гірничорудних підприємств в умовах ринку: (Монографія) / О. Ю. Вілкул, С. В. Максимов, Я. В. Нусінова та ін. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. – 228 с.
2. Нусінова Я. В. Система показників оцінки фінансової стабільності підприємств, побудованих на основі власного капіталу // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Вип. 220. – Т. 3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 638-643.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"